

ORIGINAL RESEARCH PAPER

A critical interpretation approach to the place of visual effects of textbooks in fostering the creativity of elementary school students

Mehdi. Mohammadi*¹, Reza. NaseriJahromi², Solmaz. Khdemi³, Majid.Kowsari⁴, Sedigheh. Shadi⁵, Hadis. Noranizade⁶

¹ Academic staff member, Department of Educational Management and Planning, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz city, Iran.

² PhD in Curriculum Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran.

³ PhD in Curriculum Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran.

⁴ Member of the academic staff, Department of Management and Curriculum Planning, Farhangian University, Shiraz, Iran.

⁵ Master's degree, Curriculum Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran.

⁶ Master's student, Curriculum Planning, Shiraz University, Shiraz, Iran.

ABSTRACT

Background and Objectives: Multifaceted growth and excellence of students in elementary school is emphasized as the main goal of education. In this context, textbook images are presented as a key and powerful tool that can have significant effects on the creative development of elementary school students. The main purpose of this research was to analyze the place of visual effects of textbooks in fostering the creativity of elementary school students with a critical interpretation approach. **Methods:** This research has been conducted with a qualitative meta-composite approach using the five-stage critical interpretation method of Dixon-Woods et al. The metacomposite team consisted of 6 lesson planning experts and one person who was proficient in metacomposite research with a critical interpretive approach. At first, 30 sources were extracted, and by using the screening pattern and removing unrelated titles, unrelated abstracts, and then unrelated texts, finally 15 related research sources became the basis of the analysis. **Findings:** The extraction of the model consisted of five organizing themes of learning development and improvement, creativity development, literacy skills development, social skills development and individual skills development. The validity of the data was confirmed by using the three techniques of reliability, transferability and alignment of data and trust in data by carefully directing the flow of information collection and alignment of researchers. **Conclusion:** In general, the findings of this article showed that illustrating students' books is not only a means to convey concepts and stories to learners, but also a powerful means to promote thinking processes and creativity in students. These components can make the experience of reading a book more interesting and meaningful for students and help to create a deeper connection with the text and therefore bring better learning in all dimensions.

Keywords

Critical interpretive approach
Visual effects
Creativity
student
primary school

¹ Corresponding author

✉ Mmohammadi48@shirazu.ac.ir

Received: 2023/12/19

Reviewed: 2024/02/04

Accepted: 2024/07/28

Published online: 2025/04/27

<https://pma.cfu.ac.ir>

DOI: [10.48310/pma.2025.15445.4360](https://doi.org/10.48310/pma.2025.15445.4360)

Citation (APA): Mohammadi, M. , Naseri Jahromi, R. , Khademi, S. , Kowsari, M. , Shadi, S. and Noorani zadeh, H. (2025). A critical interpretation approach to the place of visual effects of textbooks in fostering the creativity of elementary school students. *Educational and Scholastic studies*, 14 (1), 27 - 40 .

<https://doi.org/10.48310/pma.2025.15445.4360>

رویکرد تفسیری انتقادی به جایگاه جلوه‌های بصری کتب درسی در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی

مقاله پژوهشی / مروری

مه‌دی محمدی^{۱*}، رضا ناصری جهرمی^۲، سولماز خادمی^۳، مجید کوثری^۴، صدیقه شادی^۵، حدیث نورانی‌زاده^۶

۱ عضو هیأت علمی، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شهر شیراز، ایران.

۲ دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شیراز، شهر شیراز، ایران.

۳ دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شیراز، شهر شیراز، ایران.

۴ عضو هیأت علمی، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه فرهنگیان، شهر شیراز، ایران.

۵ کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شیراز، شهر شیراز، ایران.

۶ دانشجوی کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شیراز، شهر شیراز، ایران.

چکیده

پیشینه و اهداف: رشد و تعالی چند جانبه دانش‌آموزان در دوران ابتدایی به عنوان هدف اصلی آموزش و پرورش مورد تأکید واقع شده است. در این زمینه تصاویر کتب درسی به عنوان یک ابزار کلیدی و قدرتمند مطرح می‌شوند که می‌توانند تأثیرات چشم‌گیری بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان ابتدایی داشته باشند. هدف اصلی از انجام این پژوهش، واکاوی جایگاه جلوه‌های بصری کتب درسی در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی با رویکرد تفه‌سیری انتقادی بوده است.

روش‌ها: این پژوهش با رویکرد فراترکیب کیفی با استفاده از روش پنج مرحله‌ای تفسیری انتقادی دیکسون - وودز و همکاران انجام شده است. تیم فراترکیب متشکل از ۶ نفر متخصص برنامه‌ریزی درسی و یک نفر مسلط به روش پژوهش فراترکیب، با رویکرد تفسیری انتقادی بود. در ابتدا ۳۰ منبع استخراج شدند که با استفاده از الگوی غربال‌گری و حذف عناوین نامرتبط، چکیده‌های نامرتبط و سپس متون نامرتبط، نهایتاً ۱۵ منبع پژوهشی مرتبط، مبنای تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: استخراج مدل مشتمل بر پنج مضمون سازمان‌دهنده توسعه یادگیری و بهسازی، توسعه خلاقیت، توسعه مهارت‌های سوادآموزی، توسعه مهارت‌های اجتماعی و توسعه مهارت‌های فردی بود. اعتبار داده‌ها با استفاده از سه تکنیک اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری و هم‌سوسازی داده‌ها و اعتماد به داده‌ها با هدایت دقیق جریان جمع‌آوری اطلاعات و هم‌سوسازی پژوهش‌گران تأیید شد.

نتیجه‌گیری: به طور کلی یافته‌های این مقاله نشان داد که تصویرسازی کتاب دانش‌آموزان نه تنها یک وسیله برای انتقال مفاهیم و داستان‌ها به فراگیران است بلکه یک وسیله توانمند برای ارتقاء فرآیندهای تفکری و خلاقیت در دانش‌آموزان می‌باشد. این مولفه‌ها می‌توانند تجربه مطالعه کتاب را برای دانش‌آموزان جذاب‌تر و نیز پرمفهوم‌تر کنند و کمک به ایجاد ارتباط عمیق‌تر با متن شوند و بنابراین یادگیری بهتری در تمام ابعاد به همراه داشته باشد.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به‌صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی

رویکرد تفسیری انتقادی

جلوه‌های بصری

خلاقیت

دانش‌آموز

دوره ابتدایی

۱. نویسنده مسئول

Mmohammadi48@shirazu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۷

انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۲/۰۷

شماره صفحات: ۴۰-۲۷

DOI: [10.48310/pma.2025.15445.4360](https://doi.org/10.48310/pma.2025.15445.4360)

شاپا الکترونیکی: ۲۶۴۵-۸۰۹۸

COPYRIGHTS

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

مقدمه

در دنیای پویا و متغیر امروز، آموزش و پرورش دیگر به مفاهیم سنتی و آکادمیک محدود نمی‌شود، بلکه گسترده‌ترین ابعاد توسعه فردی را در بر می‌گیرد. از این رو، توجه به رشد و تعالی چندجانبه دانش‌آموزان در دوران ابتدایی به عنوان هدف اصلی آموزش و پرورش مورد تأکید واقع شده است. دوران ابتدایی، در مسیر تحصیلی دانش‌آموزان، زمانی است که پایه‌های اولیه دانش، تفکر و توانایی‌های ذهنی‌شان شکل می‌گیرند (Permana, 2020). در این مرحله، مطالب درسی نه تنها مهم هستند، بلکه تجربیات و انگیزه‌های دانش‌آموزان نیز اثرگذاری ژرفی بر رشد شخصیت و خصوصیات فردی آن‌ها دارند. یکی از جنبه‌های مهم در پیشرفت درسی دانش‌آموزان ابتدایی، تقویت ترویج خلاقیت آن‌هاست (Schacter, Thum & Zifkin, 2006). خلاقیت به عنوان یک ویژگی اساسی در تفکر انسانی شناخته می‌شود که نه تنها توانایی‌های نوآوری و ایجاد تغییر را دربر می‌گیرد، بلکه به فرد امکان می‌دهد که در مواجهه با چالش‌ها و مسائل مختلف، راه‌حل‌های خلاقانه پیشنهاد دهد. در مطالعه ایستیک فارح و مستادی (ISTI'Q'FAROH & Mustadi, 2020) اشاره شده است که از جهت شناخت، رفتارهای خلاق شامل توانایی‌های چشم‌گیری مانند چشم‌اندازی انعطاف‌پذیر، دلبه و دقت هستند؛ و از جهت احساس، شامل ماجراجویی، چالش‌ها، کنجکاوی و تخیل می‌شوند. در واقع، این دو نوع رفتار خلاق به طور نزدیک با یکدیگر همبسته‌اند و تکمیل‌کننده‌ی یکدیگر هستند.

خلاقیت به عنوان یک ویژگی کلیدی در تحول و تعالی فردی و اجتماعی انسان‌ها محسوب می‌شود که توانایی‌های نوآوری، تفکر پویا، حل مسائل، و خلاقیت در اندیشه و اعمال را در بر می‌گیرد (Astuti, Waluya & Asikin, 2020). Schacter et al., 2006. علاقه به حل مسائل و مواجهه با چالش‌های متنوع نیز توانمندی‌های خلاقانه را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند. همچنین، ترغیب به تفکر انتقادی و تجسم مسائل از زوایای مختلف می‌تواند به توسعه دیدگاه‌های نوآورانه و خارج از الگوهای ذهنی کمک کند. ایجاد محیط‌های آموزشی متنوع، تشویق به همکاری اجتماعی و ترغیب به پرسش‌های آزاد و نوآورانه از جمله راهکارهایی هستند که می‌توانند به رشد خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی کمک کنند (Leasa, Batlolona & Talakua, 2021). تاج‌آبادی، میحی و زارع (Tajabadi, Meihami and Zare, 2024) به این نتیجه رسیدند که باورها و شیوه‌های توسعه‌دهنده مواد، ویژگی‌های کیفی مؤلفه‌های خلاقیت، و ویژگی‌های اجتماعی زمینه‌هایی که کتاب‌های درسی زبان آیلتس^۱ در آن توسعه و استفاده شده‌اند ممکن است بر تلاقی مؤلفه‌های خلاقیت در همین کتاب‌های درسی تأثیر بگذارد. عبداللهی (Abdollahi, 2016) بیشتر تأیید می‌کنند که نوع سؤالات خاص و نوع متونی که فراگیران در معرض آنها قرار می‌گیرند می‌تواند نوآوری را تحریک کند و احتمالاً یادگیری را به طور کلی تسهیل کند. به همین دلیل، کارشناسان آموزشی به دنبال شناسایی و اجرای راهکارهایی هستند که به دانش‌آموزان ابتدایی کمک کنند تا خلاقیت‌های خود را کشف و تقویت نمایند (Schacter et al., 2006). البته رویکردهای خلاقانه‌ی تدریس برای محتوای مشابه، نتایج مشابهی دربر نخواهند داشت و انتخاب مناسب‌ترین رویکرد برای تدریس دروس مختلف نیازمند تجربه و پژوهش‌های دقیق علمی است (Jafari Kamangar and Ahmadipour, 2022) پس همانگونه که تفکر خالق در زمینه اهداف اقتصاد دانش نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند، ضروری است که نظام آموزشی نیز تلاش نماید تا بر بهبود این توانایی مهم و استراتژیک اهتمام کند و تحقق آن را در اولویت اهداف خود قرار دهد (Azizi, Blandhamtan and Saedi, 2020). از میان مؤلفه‌های خلاقیت، بعد ابتکار تأثیر معنی‌داری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشته است (Nazari and Yazdan Seta, 2020)، که در این زمینه، تصاویر کتب درسی به عنوان یک ابزار کلیدی و قدرتمند مطرح می‌شوند که می‌توانند تأثیرات چشم‌گیری بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان ابتدایی داشته باشند. بدون شک تصاویر نقش حیاتی در تاریخ ارتباطات انسان داشته‌اند (Astuti et al., 2020) در واقع، انسان‌ها همیشه از تصاویر استفاده می‌کردند. به‌عنوان مثال، مردم از زمان‌های دور از تصاویر به عنوان یک راه ارسال و دریافت پیام‌ها استفاده می‌کردند. در واقع، تصاویر قدیمی مصریان اولین شکل زبان نوشتاری

¹ IELTS

بودند؛ آنها از نمادها و تصاویر برای نوشتن نامه‌ها استفاده می‌کردند به جای حروف و کلمات. در گذشته، مردم در سراسر جهان قبل از استفاده از حروف و کلمات، نامه‌های خود، خاطرات و مشکلات خود را نقاشی می‌کردند. در طول قرون، مردم باور داشته‌اند که کلمات در کتاب‌های نوشته شده منبع دانش است (Kiefer, 2014). سپس نویسندگان شروع به اضافه کردن عناصر خوب به کتاب‌های خود برای جلب توجه خوانندگان کردند. یکی از روش‌های اصلی که برای جلب توجه خوانندگان استفاده می‌شود، افزودن تصاویر و نقاشی‌های مرتبط به متن است. علاوه بر این، تصاویر می‌توانند به بزرگسالان کمک کنند که موضوع را درک و تصور کنند، اما برای دانش‌آموزان تصاویر نقش مهم‌تری دارند؛ تصاویر بصری به آنها اجازه می‌دهد که حتی قبل از یادگیری خواندن، رخدادهای داستان را درک کنند. تصاویر، به عنوان یک راهکار بصری، می‌توانند فهم و درک بهتری را از مفاهیم درسی به دانش‌آموزان ارائه دهند و ارتباط میان اطلاعات را تسهیل نمایند (Colomer, Kümmerling-Meibauer & Silva-Díaz, 2010)، اما این تصاویر تنها یک مفهوم نشان داده شده نیستند، بلکه این پتانسیل را دارند تا خلاقیت‌ها و تخیل‌پذیری‌های دانش‌آموزان را نیز تحریک کنند. تصاویر کتب درسی معمولاً درساختارهایی منظم و ترتیب‌دهی شده قرار دارند که به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا از مراحل مختلف یادگیری به خوبی آگاهی پیدا کنند. این تصاویر می‌توانند مفاهیم پیچیده را تجسم کرده و به دانش‌آموزان کمک کنند تا مسیرهای مختلف حل مسائل را درک کنند. اما تصاویر تنها یک مفهوم بصری را منتقل نمی‌کنند؛ آنها با شکل‌دهی به تخیل و خلاقیت دانش‌آموزان، فرصت را برای تجسم و تفسیر متنوع و جدیدی از مفاهیم ایجاد می‌کنند (Harde, 2020). تصاویر می‌توانند الگوهای ذهنی دانش‌آموزان را شکسته و آنها را به تفکر از منظره‌ها و دیدگاه‌های جدید ترغیب کنند. این تفکر نوآورانه ممکن است به ایجاد راه‌حل‌های خلاقانه برای مشکلات و چالش‌ها منجر شود. برای انتقال موفق اطلاعات و مفاهیم پیچیده، دانش‌آموزان ممکن است نیاز به بیش از فهم نمادین داشته باشند. به عبارت دیگر، برای انتقال اطلاعات ابتدایی مانند نام یک حیوان جدید از کتاب تصویری، دانش‌آموزان باید تصویر حیوان موجود در کتاب را ببینند و جزئیات ظاهری آن را در نظر بیاورند تا بتوانند به درستی نام آن را به حیوان واقعی مرتبط کنند. یکی از مزایای کتاب‌های تصویری به عنوان منبع آموزشی این است که می‌توانند به دانش‌آموزان دسترسی به محتوایی را ارائه دهند که در زندگی روزمره‌شان تجربه نمی‌کنند (op de Beeck, 2017). تصاویر، ایده‌ها و مفاهیم را به صورت تصویری نمایش می‌دهند. این نمایش تصویری می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا مفاهیم پیچیده را به طریقی واضح‌تر و قابل‌تصورتر درک کنند. این تفکر تجسمی می‌تواند تخیل و تفکر خلاقانه آنها را تحریک کند (ISTI'Q'FAROH & Mustadi, 2020).

پیشینه پژوهش

با مروری بر یافته‌های مطالعات دیگر که مرتبط با مسأله و موضوع پژوهش حاضر باشد، هس یائو و چانگ (Hsiao and Chang, 2016) در مطالعه‌ای با هدف بررسی وضعیت فعلی استفاده از کتاب‌های مصور در هنگام تدریس بیان کردند که انتخاب و استفاده از کتاب‌های تصویری در تدریس دانش‌آموزان توسط معلمان به طور کلی به تعداد ویژگی‌های کتاب، نوع اطلاعات مورد یادگیری و محدودیت‌های رشد و تکامل دانش‌آموزان وابسته است. همچنین، انتخاب کتاب‌های تصویری بر اساس «موضوع» و «دیدگاه کودک» صورت گرفته و استراتژی‌های تدریس کتاب‌های تصویری بر مبنای «ترویج تفکر و فعالیت‌ها» و «توسعه توانایی‌های متنوع در دانش‌آموزان» مورد استفاده قرار گرفته است. بعلاوه، ارتباط مثبت و قدرت پیش‌بینی بین انتخاب و استفاده از کتاب‌های تصویری توسط معلمان مشاهده شده است. همچنین مطالعه چینگ هان، جوی و می جو (Ching-Han, Jui-Ching & Mei-Ju, 2016) با هدف بررسی تأثیر ادغام کتاب‌های تصویری بی‌کلام در آموزش دانش‌آموزان بر خلاقیت و عملکرد خلاقانه‌شان پرداخته است. نتایج نشان داد که ادغام کتاب‌های تصویری بی‌کلام در آموزش، خلاقیت دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد و انجام فعالیت‌های توسعه‌یافته با آنها عملکرد خلاقیت دانش‌آموزان را ارتقا می‌بخشد. کيفر (Kiefer, 2015) در مطالعه‌ای با هدف هنر خواندن کتاب‌های

مصور اشاره نموده است که اگرچه متن می‌تواند مفاهیم، ایده‌ها و احساسات پیچیده و دقیق‌تری را انتقال دهد، اما دانش‌آموزان باید یاد بگیرند که چگونه این موارد را کنترل کنند؛ از این‌رو از نظر جذب خواننده، تصاویر می‌توانند فضای صحنه و جزئیات رنگ‌ها و شکل‌ها را به طور سریع‌تر، کامل‌تر و ملموس‌تری بیان کنند که به عبارت «فهم در یک نگاه» شناخته می‌شود. کتاب‌های با نسخه‌های الکترونیکی تصاویر می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند که به طور فعال‌تر با محتوای آموزشی درگیر شوند. تعامل با تصاویر می‌تواند باعث تولید ایده‌های خلاقانه‌تر و تفکر عمیق‌تر شود (Northrup, 2012). دیدگاه ماکسین گرین درباره هنر و زیبایی‌شناسی و استخراج اشارات وی در تربیت زیبایی‌شناسی است او زیبایی‌شناسی را یک صفت برای تجربه زیبایی‌شناسی و نامی برای درک تبعیض‌ها و فهم هنرهای مختلف می‌داند. گرین به سه دلیل اصلی و کلیدی تربیت زیبایی‌شناسی را در دوره معاصر مهم می‌داند: (۱) بازنمودن فضاهای ذهنی، (۲) هوشیاری گسترده و (۳) کشف اهمیت تخیل. از دیدگاه گرین آنچه زیبایی‌شناسی را اعتلا می‌بخشد، هنر است. تمام سعی گرین این است که متصدیان آموزش و پرورش را از غفلت فزاینده‌ای که راجع به آموزش عمومی هنر و زیبایی‌شناسی شده است، آگاه کرده و اهمیت آن را در زندگی گوشزد کند (Javidi Kalateh Jafarabadi and Abdoli, 2018). در کتابی با عنوان و بررسی کتاب‌های تصویری برای کودکان: داستان، داستان‌های عامیانه، و شعر-کتاب الکترونیکی، بیان می‌نماید که «کتاب‌های تصویری» کتاب‌هایی هستند که با استفاده از کلمات و تصاویر، داستان‌ها را خلق می‌کنند و یک کتاب تصویری خوب باید تصاویر و کلمات را به گونه نزدیک به یکدیگر مرتبط کند. او افزود که «کتاب با تصاویر» با «کتاب تصویری» تفاوت دارد. به عبارت دیگر، متن + تصاویر معادل کتاب با تصاویر است، در حالی که متن × تصاویر معادل کتاب تصویری است. بدین ترتیب، نقش مهمی برای متن و تصاویر در کتاب‌های تصویری وجود دارد. این دو عنصر می‌توانند به طرز قابل توجهی ارزش و عملکرد کتاب‌های تصویری را ارتقاء دهند. اگر تصاویر تنها برای توضیح معنی متن استفاده شوند، این شرایط با نیازهای کتاب‌های تصویری همخوانی ندارد و تنها کتاب‌های داستانی با تصاویر خواهند بود. در پژوهشی با هدف بررسی اهمیت توانایی تفکر خلاق در بعد ریاضی دانش‌آموزان دبستانی، کتاب‌های تصویری به عنوان ترکیبی از ادبیات و هنر نقاشی می‌توانند تلقی شوند. به‌ویژه، کتاب‌های تصویری خوب می‌توانند متن‌ها را به‌طور کامل از تصاویر جدا کنند، اما با استفاده از تصاویر و ارتباط آنها، داستان کامل و مفهوم مرکزی که نویسنده می‌خواهد انتقال دهد، به‌وضوح منتقل شوند (Astuti, et al., 2020). در پژوهشی دیگر با هدف تعیین روابط تصویر-متن در کتاب‌های تصویری، بیان شده است که هر نوع تصویر در کتب دانش‌آموزان وظایف مختلفی دارد و اهمیت آن بسته به نقشی که تصویر در کتاب بازی می‌کند، اندازه‌گیری می‌شود. به عنوان مثال، تصاویر دیداری و تصاویر لامسه دو نوع مختلف از تصاویر هستند که به طور معمول در کتب دانش‌آموزان استفاده می‌شوند. تصاویر دیداری، که معمولاً وقایع و اشیاء را به صورت‌های صاف نمایش می‌دهند، به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا به طور کامل درک کنند که چه اتفاقی در داستان می‌افتد و چگونه اشیاء به یکدیگر مرتبط هستند (op de Beeck, 2017). این نوع تصاویر به ویژه برای دانش‌آموزانی که هنوز نمی‌توانند خواندن را به طور فعال انجام دهند، اهمیت دارند. تصاویر دیداری توانایی ایجاد تصویر کاملی از داستان را در ذهن دانش‌آموزان دارند، به صورتی که آنها می‌توانند رویدادها و ترتیب اتفاقات را در داستان تشخیص دهند. این تصاویر می‌توانند تخیل دانش‌آموزان را تحریک کرده و آنها را به درون داستان وارد کنند (Serafini, Kachorsky, Aguilera, 2016). تصاویر لامسه، تصاویری هستند که طراحی شده‌اند تا اطلاعات لامسه مرتبط با موضوع کتاب را ارائه دهند. به عنوان مثال، اگر کتاب یک واژه جدید مانند «قلم» را آموزش می‌دهد، کتاب شامل یک قلم واقعی یا چیزی مشابه آن می‌شود تا دانش‌آموز بتواند آن را لمس کند. در واقع، تصاویر لامسه به همان شیوه‌ای که تصاویر دیداری کار می‌کنند، عمل می‌کنند. علاوه بر این، تصاویر لامسه همچنین به کودک فرصتی می‌دهند تا به صورت فعالانه کشف‌ها و اندیشه‌های خود را درباره آنچه که در تصاویر تصویری کشف کرده‌اند، انجام دهند. تصاویر جذاب و جالب می‌توانند دانش‌آموزان را به خود جذب کنند و ایجاد انگیزه برای مطالعه و یادگیری کنند. این انگیزه می‌تواند آنها را ترغیب به پژوهش بیشتر و پرسش‌های نوآورانه کند (Vivoda, 2019). نتایج

مطالعه‌ی دیگری حاکی از آن است که تصاویر ارائه شده در کتاب‌های درسی به طور کامل پراز پیام‌ها و مطالب مختلفی است که با رشد کودکان و بسیاری از جنبه‌های دیگر زندگی آنها مرتبط است (Rehman, Hussain, Khan & Tomita, Ullah, 2022) مجموعه‌ای از دستورات عمل‌ها و روش‌ها برای تطبیق ادراکات بصری متنوع دانش‌آموزان، که برای تقویت یادگیری به‌عنوان یک تجربه کل‌نگر حیاتی است، ارائه می‌دهد زیرا که نتایج مطالعه‌ی آنها نشان داد که دانش‌آموزان مواد آموزشی را بر اساس برداشت کل‌نگر خود از مواد و انتظارات فردی خود مطابق با تجربیات قبلی انتخاب کردند. برای مثال، دانش‌آموزانی که اضطراب ریاضی داشتند، مطالبی را انتخاب می‌کردند که شبیه کتاب‌های درسی ریاضی نبودند. با توجه به اینکه تصاویر ممکن است تجسم‌های سطحی و کلی از مفاهیم باشند و از جزئیات مهم یا ارتباطات پیچیده عبور کنند. این ممکن است باعث ایجاد ابهام در مفهوم‌های کلیدی شود یا دانش‌آموزان را از درک عمیق‌تر مطالب بازدارد. همچنین، اگر تصاویر با محتوای متنی ناسازگار باشند یا پیام‌های اشتباهی انتقال دهند، این می‌تواند تفهم صحیح و درست مفهوم‌ها را مختل کند. از طرفی، با توجه به پیشرفت تکنولوژی، تصاویر در فرآیند آموزش و یادگیری نقش مهمی دارند. انجام مطالعه می‌تواند به ایجاد تعادل مناسب بین متن و تصویر کمک کند و باعث ارتقاء فرآیند یادگیری شود. همچنین، انجام مطالعه در این زمینه می‌تواند به مسئولان آموزشی و تصمیم‌گیران کمک کند تا با طراحی مناسب تصاویر در کتب درسی، خلاقیت دانش‌آموزان را تشویق و تقویت کنند و اصلاحات لازم را در محتوای آموزشی ایجاد کنند. بنابراین این مطالعه با هدف واکاوی جایگاه جلوه‌های بصری کتب درسی در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی با رویکرد تفسیری انتقادی انجام شد.

روش

این پژوهش از نوع کاربردی، در زمره پژوهش‌های کیفی و از نوع فراترکیب بوده که با استفاده از روش پنج مرحله‌ای تفسیری انتقادی دیکسون وودز، غارنورد، آگاروال، آناندیل، آرتور، هاروی و رایلی (Dixon-Woods, Cavers, Agarwal, Annandale, Arthur, Harvey & Riley, 2006) انجام شده است. دلیل انتخاب فراترکیب، فراتر رفتن این روش از مرور نظام‌مند مطالعات و یافته‌ها و ارائه تفسیری عمیق از آنها است (Paterson & Canam, 2001). جامعه آماری این پژوهش را متخصصان و صاحب‌نظران در سواد رسانه‌ای که در ارتباط با مسئله پژوهش و ادبیات نظری آن آگاهی عمیق و وسعت نظر دارند، تشکیل دادند. مشارکت کنندگان در تحقیق ۱۵ نفر بودند که پس از آن که داده‌های گردآوری شده به نقطه اشباع رسید و نیازی تا جایی که انتخاب مطالعات دیگر نیازی نبود، فرایند بررسی و تفسیر آغاز گرفت. در ادامه مراحل اصلی پژوهش مورد بحث قرار می‌گیرد:

مرحله اول) تعیین پرسش پژوهش: در این روش برخلاف سایر روش‌های فراترکیب، سؤال پژوهش باید تنها به صورت یک قطب‌نما عمل کند. بدین معنی که یک سؤال کلی و منعطف مطرح می‌شود که اجازه می‌دهد تعریف پدیده‌ها از تحلیل پژوهشگر از مبانی نظری ظهور پیدا کند. در این مرحله رویکردی تکرارشونده برای تعیین سؤال اتخاذ می‌شود و این سؤال در پاسخ به نتایج و یافته‌های مطالعه اصلاح می‌شود. با توجه به این توضیحات، پرسش اولیه پژوهش بدین شرح است: رویکرد تفسیری انتقادی به تاثیر تصاویر کتب درسی در رشد خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی چیست؟

مرحله دوم) جست‌وجوی مبانی نظری: در رویکردهای متعارف مرور نظام‌مند پیشینه پژوهش، طیفی از راهبردهای جست‌وجو به کار می‌روند که عمدتاً متکی بر پایگاه‌های داده الکترونیکی هستند؛ اما این رویکرد در ترکیب تفسیری انتقادی ناکافی است (Thomas and Harden, 2008). بر این اساس، راهبرد جست‌وجو این پژوهش شامل، جست‌وجوی پایگاه‌های داده الکترونیکی، جست‌وجوی وب سایت‌ها، تماس با خبرگان و مراجعه به کتابخانه‌ها است. واژگان کلیدی مورد استفاده با توجه به سؤال پژوهش و بر اساس دانش کسب شده از مرور پیشینه نظری پژوهش عبارت بودند از: رویکرد تفسیری انتقادی، تصاویر کتب درسی، خلاقیت، دانش‌آموزان، ابتدایی. در پایان جست‌وجو، ۳۰ کتاب و مقاله مرتبط با پرسش پژوهش پیدا شد.

مرحله سوم) نمونه‌گیری: روش‌های متعارف مرور نظام‌مند تعداد مقالات را با معیارهای شمول به شدت خاص و محدود می‌کنند. این راهبرد زمانی ممکن است که زمینه پژوهش به خوبی شناخته شده و مرزهای مشخصی داشته باشد؛ اما در مطالعاتی همانند پژوهش حاضر ممکن است مرزها کاملاً مشخص نشده باشند و همپوشانی میان حوزه‌های مختلف وجود داشته باشد؛ در نتیجه برای انتخاب مقالات باید بر توسعه مفاهیم و نظریه‌ها توجه شود لذا در این پژوهش نمونه‌گیری نظری و اشباع نظری^۱ همانطور که دیکسون وودز و همکاران (Dixon-Woods et al., 2006) توصیه کرده‌اند استفاده شده است. در واقع با استفاده از یک نمونه‌گیری هدفمند، مقالاتی انتخاب شد که به طور واضح با جنبه‌های مختلف موضوع مورد مطالعه مرتبط باشند. در پایان این مرحله، ۲۲ کتاب و مقاله انتخاب شدند.

مرحله چهارم) تعیین کیفیت: استفاده از روش‌هایی همچون چک لیست زمان مواجه‌شدن با مبانی نظری پیچیده با چالش‌هایی روبه‌رو می‌شود. در این پژوهش از آنجا که یافته‌های مطالعات نه تعدادی متغیر، بلکه روش‌ها و مفاهیم مربوط به آنها بودند، امکان ایجاد یک چک لیست برای مقایسه آنها وجود نداشت لذا تأکید پژوهشگران بر خود روش، نویسندگان، محل انتشار و اعتبار آنها در جامعه علمی بود. از آنجا که هر روش پیشنهادی معمولاً توسط سایر پژوهشگران توسعه یافته است، سعی شد تا حد امکان در موارد مشابه مطالعات نویسندگان و توسعه‌دهندگان نخستین هر روش ترجیح داده شوند. با وجود این سعی شد با توجه به محدود بودن مطالعات انجام‌شده برای هر روش، از یک آستانه بالا برای حداکثر کردن حضور طیف وسیعی از مقالات در سطح مفاهیم استفاده شود؛ همچنین معیارهایی همچون بیان شفاف و کافی روش و مفروضات آن و ارائه داده‌های کافی برای پشتیبانی از تفاسیر و نتیجه‌گیری‌ها مورد استفاده قرار گرفت. در پایان تعداد محدودی از مقالات و کیفیت آنها مجدداً بازنگری شد تا از درست انجام‌شدن فرآیند بررسی کیفیت مقاله‌ها اطمینان حاصل شود. ۱۷ مقاله و کتاب به‌عنوان متون نهایی به‌منظور استخراج داده‌ها در تکرار اول فراترکیب انتخاب شدند.

مرحله پنجم) استخراج و ترکیب تفسیری داده‌ها: برای انجام این مرحله، از روش ترکیب مضامین^۲ توماس و هاردن (Thomas and Harden, 2008) استفاده شده است. این روش طی سه مرحله انجام می‌شود. در مرحله نخست، متون به صورت خط به خط کدگذاری شدند؛ در مرحله دوم، مضامین توصیفی^۳ از ترکیب کدهای اولیه استخراج شدند؛ در واقع کدها به صورت استقرایی برای کسب معانی و مفاهیم هر جمله ایجاد شدند. سپس مجدداً کل متن از لحاظ سازگاری تفسیرها و اینکه آیا احتیاج به اضافه کردن سطح جدیدی از کدها دارد یا خیر، بررسی شد که مشابه مفهوم کدگذاری محوری در نظریه داده بنیاد^۴ است. مرحله سوم، خلق مضامین تحلیلی^۵ است که نقطه قوت و متمایزکننده روش ترکیب تفسیری انتقادی از سایر روش‌های فراترکیب است.

یافته‌ها

فراترکیب تفسیری انتقادی، دارای فرآیندی تکرار شونده است و مراحل آن تا رسیدن به نتیجه مطلوب می‌تواند چندین بار تکرار شود. بعد از استخراج داده‌ها و شناسایی مضامین توصیفی در تکرار نخست، مشخص شد هنوز منابع و روش‌هایی وجود دارند که با استفاده از واژگان کلیدی اولیه قابل شناسایی نبودند؛ از این‌رو بعد از اتمام مرحله استخراج داده‌ها، مضامین توصیفی شناسایی شده خود به عنوان واژگان کلیدی برای جست‌وجوی مجدد به کار رفتند. مهم‌ترین مضامین توصیفی شناسایی شده در تکرار اول عبارت بودند از: خلاقیت، تصاویر کتب درسی، مصورسازی تصاویر، ساخت شناختی.

¹ theoretical saturation

² thematic synthesis

³ descriptive themes

⁴ grounded theory

⁵ analytical themes

بعد از جست‌وجو با واژگان کلیدی جدید علاوه بر متون قبلی، ۳۰ مقاله و کتاب جدید یافت شد که با طی مراحل پنج‌گانه، این تعداد به ۱۵ مقاله و کتاب قابل قبول، کاهش یافت که مقالات شناسایی شده در جدول ۱ ارائه شده‌اند. در این جدول رویکردها یا روش‌هایی که در آن مطالعه پیشنهاد یا مورد استفاده قرار گرفته‌اند، معرفی شده است. با مطالعه و تحلیل منابع انتخاب شده، همه ایده‌های مستقل در قالب مضامین پایه شناسایی شدند و در صورت وجود بخش‌هایی با مضامین مشابه در پاسخ‌های قبلی، از همان مضمون قبلی اختصاص داده شده به عنوان شواهد مفهومی استفاده شد. در جدول ۱، هر یک از مضامین سازمان‌دهنده به همراه مضامین پایه مربوطه دسته‌بندی و ارائه شده است:

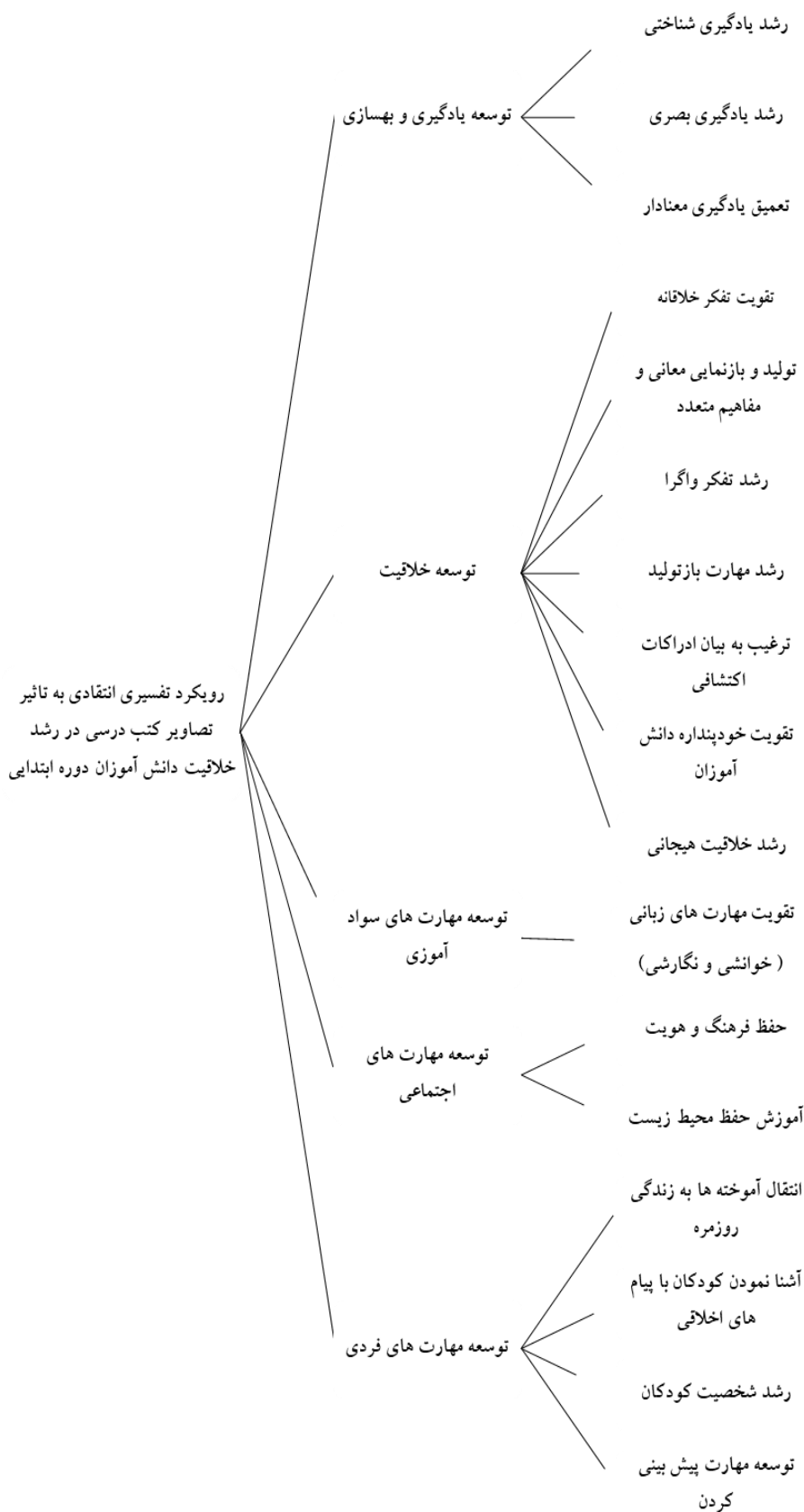
جدول ۱. مضامین مستخرج از فراترکیب

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع
توسعه یادگیری و بهسازی	رشد یادگیری شناختی	Takbiri, Khosravi, Musapour, Maleki, and Afhemi(2024), Oberman(2023), Al-Hiinai(2021), Özdemir, Hidir & Beceren(2019), Husband(2019), Hsiao(2010)
	رشد یادگیری بصری	Takbiri, Khosravi, Musapour, Maleki, and Afhemi(2024), Al-Hiinai(2021), Husband(2019), van den & Elia(2012)
	تعمیق یادگیری معنادار	Takbiri, Khosravi, Musapour, Maleki, and Afhemi(2024), Oberman(2023), Al-Hiinai(2021), khaki(2024), Husband(2019), Özdemir, Hidir & Beceren(2019), Strouse, Nyhout, & Ganea(2018), Louie & Sierschynski(2015)
توسعه خلاقیت	تقویت تفکر خلاقانه	Husband(2019), Özdemir, Hidir & Beceren(2019), Hsiao & Chang(2016), Ching Han, Joy Ching and Mi Joo(2016), Hsiao(2010)
	تولید و بازنمایی معانی و مفاهیم متعدد	Amiri and Mousavi(2023), khaki(2024), Husband(2019), Özdemir, Hidir & Beceren(2019), Early(1991)
	رشد تفکر واگرا	Al-Hiinai(2021), Hsiao(2010)
	رشد مهارت بازتولید	Hayden & Prince(2023), Hsiao and Chang(2016), Louis and Sirshinsky(2015), khaki(2024)
	ترغیب به بیان ادراکات اکتشافی	Louis and Sirshinsky(2015), khaki(2024)
	تقویت خودپنداره دانش‌آموزان	Husband(2019), Birketveit & Rimmereide(2017)
	رشد خلاقیت هیجانی	Al-Hiinai(2021), Özdemir, Hidir & Beceren(2019)
	توسعه مهارت-های سوادآموزی (خوانشی و نگارشی)	Obermann(2023), Haydn and Prince(2023), Al-Hiinai(2021), Husband(2019), Blessings and wisdom(2017), Van Den and Elia(2012), Early(1991)
	توسعه مهارت-های اجتماعی	Al-Hiinai(2021), Strauss, Nihut and Gania(2018)
	انتقال آموخته‌ها به زندگی روزمره	Strauss, Nihut and Gania(2018), Van Den and Elia(2012)
توسعه مهارت-های فردی	آشنا نمودن دانش‌آموزان با پیام‌های اخلاقی	
رشد شخصیت دانش‌آموزان	Özdemir, Hidir & Beceren(2019), Strauss, Nihut and Gania(2018), Hsiao and Chang(2016), Early(1991)	
توسعه مهارت پیش‌بینی کردن		

در نهایت شبکه مفهومی یافته‌های به دست آمده از مطالعات انتخاب شده نهایی به صورت شکل ۱ تدوین گردید

است:

شکل ۱. شبکه مفهومی رویکرد تفسیری انتقادی به جایگاه جلوه های بصری کتب درسی در پرورش خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعات، هنگام تجزیه و تحلیل و انتقاد از تصاویر کتاب‌های درسی، به گونه فزاینده‌ای، چندوجهی بودن را در نظر می‌گیرند. بدین صورت که با توجه به تنوع چارچوب‌های چندوجهی مورد استفاده در تحلیل‌ها، و ماهیت بین‌رشته‌ای مطالعات کتاب‌های درسی، تفاوت‌های مفهومی به وجود می‌آیند که تفسیر، بحث و انتقاد در مورد آنها مهم است. لذا در مطالعه حاضر که از نوع فراترکیب بوده است، با استفاده از روش پنج مرحله‌ای تفسیری انتقادی و با هدف تجزیه و تحلیل نظرات و مبانی موجود در زمینه واکاوی جایگاه جلوه‌های بصری کتب درسی در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی با رویکرد تفسیری انتقادی، به تفسیر و انتقاد جمع‌بندی نتایج تحقیقات انجام شده در این زمینه پرداخته شده است. از یافته‌های ما پنج مضمون یا همان مفهوم اصلی، توسعه یادگیری و بهسازی، توسعه خلاقیت، توسعه مهارت‌های سواد آموزی، توسعه مهارت‌های اجتماعی و توسعه مهارت‌های فردی کشف شد.

مضمون اول «توسعه یادگیری و بهسازی» است که با نتایج مطالعات کولمر (Colmar, 2010) و وی‌وادا (Vivada, 2019) و اپ بک (Up the back, 2017) همسو است. در بازگفت این مضمون اظهار می‌داریم که تا حد امکان از تدریس و یادگیری مبتنی بر روش‌های جدید نسبت به استفاده از روش‌های سنتی تدریس استفاده شود، مانند پرسش‌گری، سبک‌های یادگیری بصری مانند میکرولرنینگ (میکرو درس)، شبیه‌سازی‌های تعاملی، مقاله‌های ویدئویی، روش تدریس مجازی و ... و روشی دیگر اینکه یادگیری را برای آن‌ها معنادار کنیم که این همان یادگیری شمول‌همبستگی یا ساخت شناختی دیوید آزوبل است که با جذب و همبسته شدن دانش و فهم پیشین با جدید، هر دو معنای تازه خواهند یافت. و دانش‌آموزان برای یادگیری همیشگی توانمند می‌شوند. لتینا (Letina, 2020) که تأثیر مثبت یادگیری مبتنی بر کاوش را عمدتاً در ادراک آنها از یادگیری و استفاده آنها از راهبردهای مختلف یادگیری، مشخص کرده است.

مضمون دوم «توسعه خلاقیت» با نتایج مطالعات کینگ‌هان (Qing Han, 2016) و کیفر (Kiefer, 2015) همسو است که در تبیین این مضمون می‌توان گفت که ایده‌های تصاویر کتب درسی به گونه طراحی و چاپ شوند که افکار دانش‌آموزان را برانگیخته و سیالیت کند زیرا فرایندی منطقی و ساختار یافته را جایگزین و یا حذف نمی‌کند بلکه این شکل‌های مختلف توسعه خلاقیت، برای افزایش ظرفیت خلاقیت تا بالاترین حد ممکن، مکمل یکدیگر هستند زیرا که توسعه تفکر خلاق و مولفه‌های آن، به توانمند شدن کنجکاوی، گرایش به آزمایش کردن، استمرار، اراده زیاد برای غلبه کردن بر مسائل، ریسک‌پذیری، سنت‌گریزی و نوگرایی می‌شود. کرمی زاده زواره، پشتتینی زاده، عابدی (Karamizadeh, 2019) معتقدند که دست‌اندرکاران حوزه نشر کتاب کودک، از دوره‌های خلاقیت بهره برده و از سیاه‌واری‌هایی از قبیل استفاده از بیان غیرمستقیم برای انتقال مفاهیم و احساسات، استفاده از قطع و ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع، پرهیز از استفاده از کلیشه‌ها، برخورداری محتوا از تحرک و هیجان لازم، قابلیت تصاویر در جذب کودک به مطالعه، تناسب متن نسبت به تصاویر و امکان ارتباط متن با ساختارهای فکری، اجتماعی و شخصیتی مخاطب استفاده شود. لذا این موارد دانش‌آموزان را به خوبی برانگیخته می‌کند و باعث می‌شود که به احساس و درک خود را اهمیت دهند.

مضمون سوم «توسعه مهارت‌های سوادآموزی» که با نتایج مطالعه نورثروپ (Northrop, 2012) همسو است، که در روشن‌سازی این مضمون بیان داریم که برای انتقال صحیح پیام به کودک باید تصویر خوب را مکمل متن کرد از آنجا که یک تصویر می‌تواند چند جمله را در ذهن فراگیر ایجاد کند با برجسته‌سازی، همراه کردن رنگ در تصاویر، اینفوگرافیک کردن محتوایها، تصاویر، نمودار و جدول‌ها، مهارت‌های خواندن و نوشتن به صورت بهتری در ذهن دانش‌آموز به ویژه در سال‌های اولیه دبستان، توسعه و نهادینه می‌شوند. تصاویر در کتاب‌ها باید قدرت حرکت و روایت داشته باشد (Gönen, Durmuşoğlu and Severcan, 2009). معلم باید برای آموزش واژه‌ها روش مناسبی را انتخاب نماید. برای آموزش واژه، روش‌های مختلفی به کار می‌رود و یکی از روش‌های متداول در این زمینه، روش ارائه تصویر است (Qapandari Bidgoli, Zia Hosseini, 2014).

لذا تصویرگر می‌تواند خلاقیت شخصی‌اش را برای توانایی بخشیدن سواد خواندن و نوشتن دانش‌آموزان را نشان دهد. مضمون چهارم «توسعه مهارت‌های اجتماعی» با نتایج مطالعه استونی و همکاران (Astuti et al., 2020) همسو است. در شفاف‌سازی این مضمون می‌شود شرح داشت که مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان را با استفاده از روش‌های گوناگون مثل مدل سازی، نقش‌بازی کردن در فیلم‌ها و تصاویر آموزشی به فرزندانشان بیاموزند. بیانات چهره‌ای مانند خندیدن، رعایت فاصله اجتماعی نسبت به دیگران، چگونگی صدا، احوال‌پرسی با دیگران، گفت‌وگو کردن، بازی و کار کردن با دیگران، جلب توجه و درخواست کمک، مهار پرخاش‌گری، آراستگی و بهداشت پلید و فردی، آموزش و یادگیری نگهداری از محیط زیست و منابع طبیعی و شهری، نگهداری و شناخت مزایا و معایب فرهنگ ملی و محلی و کمک در توسعه فرهنگ و آداب و رسوم درست، فرهنگ‌سازی چگونگی برقراری ارتباط تماس و پیام تلفنی و مجازی، اساس مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان هستند.

مضمون پنجم «توسعه مهارت‌های فردی» با نتایج مطالعه شاتر، توم و زیفکین (Shutter, Tome, and Zifkin, 2006) همسو است و در آشکار سازی این مفهوم بیان شده است که استفاده از آموزش پایداری در تولید نیروی انسانی کاملاً آگاه، به ویژه با توجه به مهارت‌های اساسی درک و دانش مورد نیاز در قرن بیست و یکم، بسیار حیاتی است. از آنجا که «توسعه فردی»، با مبحث «خودآگاهی» پیوند همیشگی دارد، بنابراین اگر تصاویر با متون درسی یکپارچه باشند و با خلاقیت و اصولی طراحی و چاپ شوند به گونه‌ای که دانش‌آموزان با آن‌ها ارتباط عمیق و معنادار پیدا کنند شوند سبب افزایش توسعه مهارت‌های فردی دانش‌آموزان توسعه فردی به شما این فرصت را می‌دهد که نسبت به بخش‌های مختلف زندگی خود، دیدگاهی صادقانه پیدا کند و بخش‌های نیازمند بهبود را بشناسد. در این فرآیند متوجه می‌شود که واقعاً چه کسی هست، چه مفاهیمی برای او «ارزش» تلقی می‌شوند و هدف‌هایی او در زندگی چیست. بنابراین، استفاده از آموزش پایداری در تولید نیروی انسانی کاملاً آگاه، به ویژه با توجه به مهارت‌های اساسی درک و دانش مورد نیاز در قرن بیست و یکم، حیاتی است (Shamsi Pakkiad, 2021). در نهایت در پیوست این مضمون می‌توان گفت تأثیر مثبت و به جای تصاویر کتب درسی کمک می‌کند دانش‌آموز اهداف خود را به طور دقیق مشخص کند، تا برنامه‌ریزی برای رسیدن به آن‌ها ساده‌تر خواهد شد. که چشم‌اندازها و اهداف شخصی خود در زندگی را به شکلی واضح‌تر معین می‌کند.

از مطالعه انجام شده استدلال شده است که با این وجود که هیچ‌کدام از منابع درسی بر این واقعیت که کتاب‌های درسی و آموزشی صرفاً یک گونه آموزشی هستند که در آن تعامل فراگیران با هر معنایی محکم و پیوسته هدایت می‌شود، تأکید نمی‌کنند، با این حال و به این ترتیب، تفسیر انتقادی تصاویر کتاب درسی بلید سعی کند ماهیت ایدئولوژیک معناسازی را با بررسی تأثیر متقابل بازنمایی‌های چندوجهی، معنای تعاملی مطالب چندوجهی کتاب‌های درسی و آموزشی و همچنین چارچوب آموزشی که در رشد خلاقیت دانش‌آموزان که با آن‌ها مواجه می‌شوند، را نشان دهد. تصویرها باید به گونه‌ای طراحی شوند که با استفاده از رنگ‌های جذاب و جنس‌های مختلف مانند آبکاری، اکریلیک و غیره ترسیم شوند. رنگارنگی تصویرها توجه دانش‌آموزان را جلب کرده و توانایی تفکر تخیلی در آن‌ها را تشویق کند. داستان و روایت‌های کتاب را درک کنند و تصویرسازی داستانی در ذهن خود انجام دهند. جزئیات مهم و تأکیدی باید در تصاویر تأکید شود تا دانش‌آموزان بتوانند دقیقاً متوجه اهمیت آنها شوند. این جزئیات تصویری می‌توانند عناصری مانند عواقب تصمیم‌های شخصیت‌ها، مشکلات یا راه‌حل‌ها باشند. قابل توجه است که تصاویری که توسط دانش‌آموزان ترسیم می‌شوند (با خودکار یا مداد رنگی) نیز می‌توانند در کتب مدارس جای داشته باشند. این امر به دانش‌آموزان امکان مشارکت فعال در ایجاد تصاویر و داستان‌ها را می‌دهد و توانایی تخیل و خلاقیت آن‌ها را تقویت می‌کند. ضروری است تصاویر با متن کتاب هم‌خوانی داشته باشند و تعامل موثری با داستان داشته باشند. بدین صورت که داستان را تکمیل کنند و اطلاعات بیشتری از آن انتقال دهند. ترسیم شخصیت‌ها، مکان‌ها و اشیاء به صورت متنوع و نوآورانه می‌تواند توانایی تخیل دانش‌آموزان را تقویت کند. در برخی متون ترتیب زمانی را نشان دهند تا توالی

رویدادها بهتر درک شود و ارتباطات زمانی را بهبود ببخشند. تصاویر باید محیطی پویا و جذاب ایجاد کنند تا دانش‌آموزان بتوانند در دنیای داستان‌ها و تخیل‌های خود عمیق‌تر و پرشورتر جستجو کنند. البته، تصویرسازی کتاب آموزشی باید متناسب با سن و سطح رشد کودک باشد. تصویرسازی برای دانش‌آموزان پایه‌های آغازین باید ساده و قابل فهم باشد. تصویرسازی برای دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر به مراتب باید پیچیده‌تر و چالش برانگیزتر شود. زیرا تصویرسازی کتاب دانش‌آموزان نه تنها یک وسیله برای انتقال مفاهیم و داستان‌ها به فراگیران است، بلکه یک وسیله توانمند برای ارتقاء فرآیندهای تفکری و خلاقیت در دانش‌آموزان می‌باشد. این مولفه‌ها می‌توانند تجربه مطالعه کتاب را برای دانش‌آموزان جذاب‌تر و نیز پرمفهوم‌تر کنند و کمک به ایجاد ارتباط عمیق‌تر با متن شوند و بنابراین یادگیری بهتری در تمام ابعاد به همراه داشته باشد.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان پژوهش حاضر بیان نشده است»

منابع

- امیری، مجید، موسوی، ستاره. (۱۴۰۱). تبیین و بررسی شاخص‌های نوآوری محتوایی در برنامه‌های درسی هنر مدارس. *مطالعات آموزشی و مدرسه*، ۱۱(۱)، ۱۹۲-۱۶۹.
- https://pma.cfu.ac.ir/article_2195_e1fdb814b8b20485d08c81d3b690e827.pdf
- تاج آبادی، حمیدرضا، میهمی، حسین، زارعی، عباسعلی (۱۴۰۲). تلاقی مؤلفه‌های خلاقیت در کتاب‌های درسی آموزش زبان انگلیسی کشورهای دایره داخلی، خارجی و در حال توسعه: نظریه سرمایه‌گذاری خلاقیت. *مهارت‌های تفکر و خلاقیت*، ۱۰۱۴۶۳. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2024.101463>
- جعفری کمانگر، فاطمه، احمدی پور اناری، زهره. (۱۴۰۰). ایجاد خلاقیت در خلق اثر ادبی با استفاده از رویکردهای نوین آموزشی. *پژوهش و آموزش*، ۹(۳)، ۱۹۹-۱۷۳. doi: 20.1001.1.24765686.1400.9.3.9.5
- خاکی، علی. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر محتوای کتاب‌های هنرستان بر فرآیند آموزش دانشجویان معماری (نمونه موردی: کتاب عناصر و جزئیات). *مطالعات آموزشی و مدرسه*، ۹(۱)، ۲۱۵-۲۳۵. doi: 20.1001.1.2423494.1399.9.1.10.8
- عبداللهی، منیژه (۱۳۹۲). تأثیر محتوا و قالب کتاب‌های درسی بر نگرش ادبی خلاقانه زبان‌آموزان، *مجله بین‌المللی آنلاین آموزش و تدریس (IOJET)*، ۱(۴)، ۲۹۵-۲۹۰. <http://iojet.org/index.php/IOJET/article/view/60/83>
- عزیزی، نعمت اله، بلندهمتان، کیوان، ساعدی، پیمان. (۱۳۹۸). بررسی زمینه‌ها و عوامل خلاقیت در تدریس معلمان خلاق در مدارس روستایی. *پژوهش‌های تدریس*، ۷(۲)، ۱۱۴-۸۸. doi: 10.34785/J012.2019.477
- قیاننداری بیدگلی، فهیمه، ضیاحسینی، سید محمد. (۱۳۹۲). تأثیر استفاده از تصاویر در افزایش دانش واژگان فارسی دانشجویان خارجی؛ مطالعه موردی زبان‌آموزان کره‌ای زبان فارسی. *پژوهش نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان*، ۲(۲)، ۱۱۹-۱۳۸. <https://www.sid.ir/paper/240641/fa>
- کرمی زاده زواره، مرضیه، پشوتنی زاده، میترا، عابدی، احمد. (۱۳۹۸). ارزیابی ظاهری و محتوایی کتاب‌های داستانی فارسی گروه سنی الف و ب با تأکید بر مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۲(۳)، ۹۰-۶۲. doi: 10.30481/ijlis.2019.173441.1520
- نظری، پروین، یزدان ستا، فاروق. (۱۳۹۸). بررسی نقش فعالیت‌های فوق برنامه در عملکرد تحصیلی با توجه به نقش واسطه‌ای خلاقیت. *پژوهش‌های آموزشی*، ۷(۱)، ۱۰۷-۸۷. doi: 10.34785/J012.2019.464

References

- Al-Hiinai, S. N. (2021). What is the Importance and Impact of Illustrations in Children's Books?. An Investigation into Children's Responses to Illustrations. *Arab Journal for*

- Scientific Publishing*, 92-118.
- Astuti, A., Waluya, S. B., & Asikin, M. (2020). The important of creative thinking ability in elementary school students for 4.0 era. *International Journal of Educational Management and Innovation*, 1(1), 91-98. <https://doi.org/10.12928/ijemi.v1i1.1512>
- Bench, S., & Day, T. (2010). The user experience of critical care discharge: a meta-synthesis of qualitative research. *International journal of nursing studies*, 47(4), 487-499.
- Birketveit, A., & Rimmereide, H. E. (2017). Using authentic picture books and illustrated books to improve L2 writing among 11-year-olds. *The Language Learning Journal*, 45(1), 100-116.
- Ching-Han, Y., Jui-Ching, C., & Mei-Ju, C. (2016). Empowering children's creativity with the instruction of wordless picture books. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 4(7), 2-14.
- Colomer, T., Kümmerling-Meibauer, B., & Silva-Díaz, C. (2010). New directions in picturebook research. *Routledge*.
- Dixon-Woods, M., Cavers, D., Agarwal, S., Annandale, E., Arthur, A., Harvey, J., & Riley, R. (2006). Conducting a critical interpretive synthesis of the literature on access to healthcare by vulnerable groups. *BMC medical research methodology*, 6 (35): 1-13.
- Early, M. (1991). Using wordless picture books to promote second *language learning*.
- Gönen, M., Durmuşoğlu, M, and Severcan, S. (2009). Examining the views of preschool education teachers on the content, illustrations and physical characteristics of the picture story books used in education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 753-759.
- Harde, R. (2020). Talking back to history in Indigenous picturebooks. *International Research in Children's Literature*, 13(2), 274-288.
- Hayden, H. E., & Prince, A. M. (2023). Disrupting ableism: Strengths-based representations of disability in children's picture books. *Journal of Early Childhood Literacy*, 23(2), 236-261.
- Hsiao, C. Y. (2010). Enhancing children's artistic and creative thinking and drawing performance through appreciating picture books. *International Journal of Art & Design Education*, 29(2), 143-152.
- Hsiao, C. Y., & Chang, Y. M. (2016). A Study of the Use of Picture Books by Preschool Educators in Outlying Islands of Taiwan. *International Education Studies*, 9(1), 1-19.
- Husband, T. (2019). Using multicultural picture books to promote racial justice in urban early childhood literacy classrooms. *Urban Education*, 54(8), 1058-1084.
- ISTIQFAROH, N., & Mustadi, A. (2020). Improving elementary school students' creativity and writing skills through digital comics. *Ilkogretim Online*, 19(2).
- Kiefer, B. (2014). What is a picturebook? Across the borders of history. In *Picturebooks* (pp. 6-22). Routledge.
- Kiefer, B. (2015). Reading the art of the picturebook. In *Handbook of Research on Teaching Literacy Through the Communicative and Visual Arts*, Volume II (pp. 403-408). Routledge .
- Leasa, M., Batlolona, J. R., & Talakua, M. (2021). Elementary students' creative thinking skills in science in the Maluku Islands, Indonesia. *Creativity Studies*, 14(1), 74-89.
- Letina, A. (2020). Development of students' learning to learn competence in primary science. *Education sciences*, 10(11), 325.
- Louie, B., & Sierschynski, J. (2015). Enhancing English learners' language development using wordless picture books. *The Reading Teacher*, 69(1), 103-111.
- Northrup, M. (2012). Picture books for children: Fiction, folktales, and poetry. *American Library Association*.
- Oberman, R. (2023). From invitation to destination: A systematic literature review of the use of picturebooks in inquiry-based education. *British Educational Research Journal*
- op de Beeck, N. (2017). Picture-text relationships in picturebooks. In *The Routledge companion to picturebooks* (pp. 19-27). Routledge.
- Özdemir, A. A., Hidir, F., & Beceren, B. Ö. (2019). Examining the use of picture books in preschool education institutions. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 15(2), 535-559.
- Paterson, B. L., & Canam, C. (2001). Meta-study of qualitative health research: A practical

- guide to meta-analysis and meta-synthesis. , *Los Angeles, U.S.A: Sage Publications.*
- Permana, I. G. Y. (2020). Teaching vocabulary for elementary school students. *The Art of Teaching English as a Foreign Language*, 1(2), 1-4.
- Reese, C. (1996). Story development using wordless picture books. *The Reading Teacher*, 50(2), 172.
- Rehman, M. F., Hussain, R., Khan, M. A., & Ullah, S. (2022). The Power Of Images In The School Textbooks: Analyzing The Impact Of Textbooks Images On The Minds And Learning Of Students. *Journal of Positive School Psychology*, 6(8), 10553-10565.
- Schacter, J., Thum, Y. M., & Zifkin, D. (2006). How much does creative teaching enhance elementary school students' achievement? *The Journal of Creative Behavior*, 40(1), 47-72.
- Serafini, F., Kachorsky, D., & Aguilera, E. (2016). Picture books in the digital age. *The Reading Teacher*, 69(5), 509-512.
- Shamsi Pakiade, S. Z., Sarmadi, M., Aminifar, E., & Shobeiri, S. M. (2021). Content Analysis of Math Textbooks in the First level of Primary School Based on the Components of Sustainability Education with Shannon Entropy Technique. *Journal of Environmental Science and Technology*, 23(8), 107-118.
- Strouse, G. A., Nyhout, A., & Ganea, P. A. (2018). The role of book features in young children's transfer of information from picture books to real-world contexts. *Frontiers in psychology*, 9, 50.
- Takbiri, F., Khosravi, M., Musapour, Nematullah., Maleki, H., & Afhemi, R. (1402). Designing and validating a curriculum model based on postmodern art with an emphasis on conceptual art in the second elementary school. *Educational and school studies*, 12(1), 555-5. 20.1001.1.2423494.1402.12.1.22.1
- Thomas, J., & Harden, A. (2008). Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC medical research methodology*, 8 (1): 45.
- Tomita, K. (2022). Visual design as a holistic experience: how students' emotional responses to the visual design of instructional materials are formed. *Educational technology research and development*, 70(2), 469-502.
- van den Heuvel-Panhuizen, M., & Elia, I. (2012). Developing a framework for the evaluation of picturebooks that support kindergartners' learning of mathematics. *Research in Mathematics Education*, 14(1), 17-47.
- Vivoda, A. (2019). Tactile picture books in art education in Croatia. *International Journal of Education & the Arts*, 20(22).